تحلیل محتوای کتابهای دورهٔ پیش دبستانی از نظر میزان توجه به فعالیت بدنی

دکتر مرتضی ملیجی*
دکتر مجید علی‌عسگری**
دکتر نجف آقایی***
دکتر محمد جوادی‌پور****

چکیده

هدف اصلی این پژوهش تحلیل محتوای کتابهای دورهٔ پیش دبستانی از نظر میزان توجه به فعالیت بدنی بود. این پژوهش از نوع توصیفی با روش تحلیل محتواست که به صورت کمّی انجام شده است. جامعه آماری آن سه جلد کتاب درسی ویژهٔ نوآموزان پیش دبستانی با عناوین: کودک، شکلها، رنگها و محیط زندگی (جلد اول)، کودک و آشنایی با طبیعت (جلد دوم) و کودک و آشنایی با مهارتهای زندگی و مناسبتها (جلد سوم) بوده است. این کتابها در سال ۱۳۹۳ از سوی انتشارات مدرسه با نظارت معاونت آموزش ابتدایی اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران منتشر شده است. برای گردآوری اطلاعات از نمون‌برگ (چک لیست) تحلیل محتوا استفاده شده است. واحد ثبت، صفحات کتاب (شامل کلمه، جمله و تصویر) بود که با روش فراوانی و درصد شمارش شده اند. یافته‌ها نشان دادند که در محتوای کتابهای مورد تحلیل به مؤلفه‌های واژهٔ فعالیت بدنی، اهمیت فعالیت بدنی و مؤلفه حرکات ریتمیک به هیچ وجه توجهی نشده است (فراوانی صفر درصد). همچنین به مؤلفه‌های مفاهیم بازی منصفانه، سبک زندگی فعال و سالم، بازیهای بومی- محلی و مؤلفه کنترل حرکتی عمده کمترین، اما به مؤلفه کنترل حرکتی ظریف بیشترین توجه شده است. در مجموع پیشنهاد می‌شود که فعالیت بدنی به منزلهٔ یک کار ارزشمند در کتابهای درسی این دوره معرفی شود. همچنین پیشنهاد می‌شود که همراه با اجرای حرکات ظریف، به اجرای حرکات درشت بدنی که در دوران کودکی از اهمیتی ویژه برخوردار است توجه شود.

کلید واژگان: پیش دبستانی، تحلیل محتوا، کتابهای درسی، فعالیت بدنی

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۰/۲۰ تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۰/۱۶

* دبیر درس تربیت بدنی شهر تهران (نویسنده مسئول) mortezamaliji@ymail.com
** دانشیار مطالعات برنامه درسی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران aliasgari@khu.ac.ir
*** دانشیار مدیریت ورزشی، دانشکده تربیت بدنی و علوم ورزشی، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران aghaei.najaf@khu.ac.ir
**** دانشیار روش‌ها و برنامه‌های آموزشی، دانشکده روان‌شناسی و علوم‌تربیتی، دانشگاه تهران، تهران، ایران javadipour@ut.ac.ir

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

مقدمه

در گذشته باور بسیاری از صاحب نظران بر این بود که ورود کودکان به دبستان، آغاز یادگیری و شکوفایی آنها در همهٔ ابعاد رشد است، اما امروزه در پرتو تلاش صاحب‌نظران، مسیر تفکر و برنامه‌ریزی به سمت باور کردن آموزش پیش از دبستان به منزلهٔ پیش‌نیاز ورود کودکان به مدرسه تغییر کرده است (کول، ترجمه مفیدی، ۱۳۸۷). بسیاری از روان‌شناسان و دانشمندان تعلیم و تربیت بر این باورند که سالهای آغازین زندگی کودک یکی از مهم‌ترین دوره‌های رشد اوست. بیشتر آنچه در این دوران رخ می‌دهد، به‌طور اساسی بر رشد کودک اثرگذار است. از آنجا که اساس شخصیت فرد در دوره پیش‌دبستانی شکل می‌گیرد، ارائه آموزشهای اثربخش در این دوران برای رشد بعدی کودک از اهمیت حیاتی برخوردار است (طالب‌زاده، ۱۳۸۵). از نظر کمنیوس[1]، یادگیری باید به مثابه یک تجربه مثبت برای کودکان با استفاده از تجارب ملموس و محسوس و درگیر کردن حواس در آید. از نظر روسو[2] بهترین راههای یادگیری کودک از ۵ سالگی به بعد، اکتشاف و تجربه مستقیم محیط است. از نظر فروبل[3] آموزش پیش دبستانی بایستی پیروی‌کنندهٔ طبیعت کودک باشد. بازی در حکم یک فعالیت طبیعی کودک، اساس یادگیری او در دورهٔ پیش‌دبستانی است. او به خلاف نظر کارشناسان هم‌عصر خود در بازی، ارزشها و مزایای تربیتی شگرفی می‌دید. بازی از نظر او به‌مثابه «کار و شغل» کودکان است. فروبل در برنامه درسی خود برای آموزش پیش‌دبستانی فعالیتهای کاردستی برای یادگیری رنگ، شکل، اندازه، شمارش، توسعه هماهنگی چشم و دست و افزایش مهارتهای حرکتی را گنجاند. برنامه درسی فروبل همچنین در برگیرنده بازیها، آوازها، رقص و شعرخوانی بود (طالب‌زاده، ۱۳۸۵).

بازی جزء طبیعت کودکان برای پاسخ به محیط اطراف‌شان است. وقتی که کودکان در حال دستکاری اشیا، اجرا کردن نقشهایشان، یا در حال تجربه کردن مواد و موضوعات متفاوت اند، در حال یادگیری از طریق بازی هستند. بازی به آنها اجازه می‌دهد که فعالانه بسازند، مبارزه کنند(به چالش بکشند) و فهم و درک‌شان را از طریق ایجاد ارتباط با تجربیات قبلی‌شان گسترش دهند، بنابراین در حال گشودن درها به سوی یادگیری جدید هستند. آموزگاران باید فرصتهای یادگیری بازی–محور، پویا و چالشهای خلاقیت طراحی کنند. در دنیای حاضر متخصصان و کارشناسان روی

1. Comenius
2. Rousseau
3. Fröbel

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

فواید بیشمار یادگیری اولیه تأکید دارند. آنها باور دارند که هدف یادگیری اولیه بازی- محور فراهم کردن زمینه برای یادگیری و سلامت آینده است.

پژوهشها همچنین نشان می‌دهد که یادگیری بازی- محور به موفقیت اجتماعی، عاطفی و علمی بیشتر می‌انجامد. این پژوهشها بازی را از یادگیری جدا نمی‌کنند، بلکه آن را برای پیشرفت خلاقیت در نسلهای آینده با هم می آورند (یونیسف، ۲۰۱۰). لو ویگوتسکی[1] بازی را عامل رشد عاطفی، اجتماعی، جسمانی، زبانی یا شناختی می‌شناسد. وقتی که کودکان درگیر بازی می‌شوند، در حال کشف کردن، خلاقیت، پیشرفت و توسعه یادگیری هستند.

یافته های پژوهشهای دیگر نشان داده اند کودکانی که دورهٔ پیش دبستانی را گذرانیده اند نسبت به کودکانی که این دوره را طی نکرده اند و مستقیماً وارد دورهٔ ابتدایی شده اند، موفق تر بوده اند (صافی، ۱۳۷۹). مولایی (۱۳۸۲)، بیرشک و مرادی (۱۳۸۲) و پررا[2] (۲۰۰۵) دریافتند کودکانی که آموزش پیش دبستانی را گذرانده اند نسبت به کودکانی که این دوره را نگذرانده اند، به ترتیب، در پیشرفت تحصیلی، سازگاری اجتماعی و مهارتهای اجتماعی به طور معنادار بهتر عمل می کنند.

گروهی معتقدند که مشکل گسستگی برنامه‌درسی در مقطع راهنمایی و متوسطه اتفاق می‌افتد، یعنی در این مقاطع گسستگی بیشتر مشاهده می‌شود، اما در مقطع پیش‌دبستانی و ابتدایی نیز گسستگی و عدم انسجام وجود دارد. در برنامه درسی سنتی ذهن دانش آموزان در میان انبوهی از اطلاعات نامرتبط و مجزا پراکنده شده و مغز آنها به گونه ای تقسیم بندی شده است که گویی قسمتی از آن به امور منطقی می‌پردازد، قسمتی از آن به امور احساسی می‌پردازد و ... بدون آنکه این قسمتها هیچ‌گونه ارتباطی با یکدیگر داشته باشند. آنچه آموزش می‌دهیم به زندگی روزمره آنها ارتباطی ندارد. لذا دانش آموزان نمی‌توانند کاربرد مطالب آموخته شده را دریابند. به‌کارگیری روش تدریس تلفیقی این مشکل را تا حد زیادی حل می‌کند. در واقع معلمان در هر درس (ریاضی، علوم، جغرافیا و...) می‌بایست فعالیتهایی را طراحی کنند که هوشهای چندگانه دانش آموزان را فعال کنند. در کلاس هنر نیز فعالیتها باید به گونه ای طراحی شود که هوش ریاضی، بدنی جنبشی، بصری فضایی، طبیعت‌گرایی و ... را به کار گیرد. در این صورت آنها می‌توانند کاربرد مطالب آموخته شده را در دروس گوناگون به صورت عملی مشاهده کنند. فرض کنید درس مبحث اعداد به دانش آموزان ارائه شده است. در کلاس ورزش نیز می‌توانیم از دانش آموزان بخواهیم تا تلفیقی

1. Lev Vygotsky
2. Perera

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

از حرکات بدنی مانند لی‌لی و پرش را انجام دهند، سپس از آنها بپرسیم چه تعداد از حرکات پرش بوده است؟ چه تعداد از حرکات لی‌لی بوده است؟ (حاجی‌حسین‌نژاد و بالغی‌زاده، ۱۳۸۱).

تربیت بدنی یکی از حوزه‌های اصلی یادگیری در نظام آموزشی اکثر کشورهای دنیا به شمار می‌آید و در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش ایران نیز در حکم یکی از ساحتهای تعلیم و تربیت و تحت عنوان ساحت زیستی و بدنی دارای نقش و اهمیتی بالا به‌ویژه در دورهٔ پیش‌دبستانی است، به طوری که در این سند بر تعمیم دورهٔ پیش دبستانی با تأکید بر آموزش تربیت بدنی به منزلهٔ یک راهکار و همچنین در اساسنامه دورهٔ پیش دبستانی ایران (۱۳۸۲)، بر پرورش مهارتهای جسمی- حرکتی به منزلهٔ یکی از یازده هدف کلی این دوره تأکید شده است.

نتایج مطالعات یانس[1] و همکاران (۲۰۰۹) و مور و همکاران[2] (۲۰۰۳) نشان داده که سطح فعالیت بدنی بالا در کودکان پیش‌دبستانی می‌تواند به مثابه عاملی بالقوه، پیشگیری کنندهٔ اضافه وزن شدید در مراحل بعدی زندگی باشد. یافته‌های تاکر[3] (۲۰۰۸)، کلیف[4] و همکاران (۲۰۰۹) و فیندلی[5] و همکاران (۲۰۱۰) نشان دادند که فعالیت بدنی یکی از نیازهای اساسی کودکان پیش‌دبستانی و مؤثر در کسب مهارتهای بدنی آنان است. از این رو، توجه و انجام دادن فعالیتهای بدنی در کودکان بیش از پیش ضرورت می‌یابد. وارد[6] (۲۰۱۰) نیز در پژوهش خود تحت عنوان «فعالیت بدنی در کودکان» به این نتیجه رسید که نیاز کودکان برای شرکت در فعالیتهای بدنی منظم نه تنها برای پیشگیری از اضافه وزن و دوری از بیماریهای مزمن، بلکه برای ارتقا و به حد مطلوب رساندن زمینه‌های اجتماعی، روانی و بدنی بسیار مهم و ضروری است. سعادتمند و همکاران (۱۳۹۱) در نیازسنجی که از برنامه درسی دورهٔ پیش دبستانی ایران به عمل آورده به این نتیجه رسیده که میزان نیاز برنامه درسی دورهٔ پیش دبستانی به آموزشهای تربیت بدنی و جسمانی از دیدگاه مدیران و مربیان بیش از حد متوسط بوده است. کودکان در طول ساعت درس تربیت بدنی درگیر فعالیتهای بدنی متنوع، بازیها و ورزشهای سازمان یافته (و معمولاً نظارت شده) می‌شوند و به این ترتیب به ویژگیهایی مانند رشد جسمانی، شناختی، عاطفی، اجتماعی و اعتماد به نفس دست می‌یابند. حرکت وسیله ای برای برقراری ارتباط و آموزش است و با آن می‌توان مفاهیم اولیه مانند وزن، جهت‌یابی،

1. Janz
2. Moore
3. Tucker
4. Cliff
5. Findlay
6. Ward

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

کمیت و کیفیت، زمان و مکان و در مجموع ادراک فضا را به کودکان آموزش داد، زیرا آموزش نظری برای کودکان سنین پیش‌دبستانی خسته کننده است (جنسن[1]، ۲۰۰۰).

از آنجا که روشن شده فعالیت بدنی منظم معیاری برای سلامتی و رشد کودکان است، دولتها و گروههای حرفه ای، فعالیت بدنی را برای کودکان پیش دبستانی توصیه کرده اند. انجمن ملی ورزش و تربیت بدنی[2]حداقل یک ساعت فعالیت بدنی ساختارمند را در روز و حداقل یک ساعت و بیشتر از چند ساعت بازی غیر ساختارمند را در روز توصیه کرده است (کلارک[3] و همکاران، ۲۰۰۹). در سال ۲۰۰۹، وزارت بهداشت (سلامت) و سالخوردگی استرالیا[4] توصیه کرد که کودکان پیش‌دبستانی باید حداقل سه ساعت در فعالیت بدنی روزانه شرکت کنند. توجه به نقش و اهمیت تربیت بدنی، در آثار متخصصان و صاحب‌نظران معاصر به طور چشمگیری مشاهده می‌شود و از پشتوانه‌های تجربی و تحقیقاتی بسیار برخوردار است. برای مثال، فلاول[5] (۱۹۷۷) در مطالعه خود نشان داده که شرکت فعال کودک در بازیهای گوناگون حرکتی، اساس رشد عاطفی- اجتماعی، روانی- حرکتی و شناختی او را تشکیل می‌دهد. بارتون، فوردایس و کربی[6] (۱۹۹۹) طی پژوهشی به این نتیجه رسیدند که برنامه‌های فعالیتهای بدنی ویژه کودکان پیش‌دبستانی اثری چشمگیر روی رشد و توسعه حرکات بدنی آنها داشته است. نتایج پژوهش غنایی چمن‌آباد و کارشکی (۱۳۹۰) نشان داد که آموزش حرکات موزون ورزشی در افزایش سطح هوش عینی کودکان پیش‌دبستانی تأثیری معنادار دارد. همچنین گروهی از پژوهشگران به این نتیجه رسیدند که شرکت کردن کودکان پیش‌دبستانی در فعالیتهای بدنی به رشد عضلانی- اسکلتی، مهارت حرکتی و رشد روانی- اجتماعی آنها کمک می‌کند (یانس و همکاران، ۲۰۱۰). یادگیری در تربیت بدنی تلفیقی است (برنامه درسی اونتاریو، ۲۰۱۵). فرصتهای بسیاری برای تلفیق تربیت بدنی در حوزه‌های دیگر برنامه درسی در سطح پیش‌دبستانی وجود دارد. به کارگیری فعالیت جسمانی به منزلهٔ واسطهٔ یادگیری، برای تلفیق برنامه درسی می‌تواند ایده‌هایی را برای بهبود بخشیدن به کیفیت تربیت بدنی روزانه و زندگی فعال فراهم کند.

امروزه فعالیت بدنی مردم به‌ویژه کودکان به سبب پیشرفت فناوری به شدت کاهش یافته است و شیوع و میزان اضافه وزن و چاقی در کودکان پیش‌دبستانی (۳ تا ۵ سال) در دنیا در حال گسترش

1. Jensen
2. The National Association of Sport and Physical Education (NASPE)
3. Clark
4. Department of Health and Ageing (DOHA), Australia
5. Flavell
6. Barton, Fordyce & Kirby

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

است (رولانتز[1]، ۲۰۰۹؛ وانگ و لابستاین[2]، ۲۰۰۶). کودکان امروزی بسیار کم تحرک‌تر از کودکان نسلهای پیشین هستند و از سطح آمادگی جسمانی پایین‌تری برخوردارند. امروزه بازیهای رایانه ای، بازی با تبلت و موبایل و نشستن بیش از اندازه پای تلویزیون و دیگر بازیهای کم تحرک‌تر و مضرتر جایگزین بازیهای زیبا و لذت‌بخش و پرتحرک کودکانهٔ دیروز شده است. بازیهایی مانند گرگم به هوا، هفت‌سنگ و وسطی امروزه کمتر دیده می شوند و کم‌کم دارند محو می‌شوند. اینها بازیهایی بودند که با اجرای آنها علاوه بر کسب آمادگی جسمانی و حرکتی، نیازهای طبیعی کودکان نیز برآورده می‌شد (استوارت[3]، ۱۹۹۵، ترجمهٔ ملیجی، ۱۳۸۴). شواهد نشان می‌دهد که کودکان پیش‌دبستانی به‌طور کلی در سطوح پایین فعالیت بدنی شرکت می‌کنند و نسبتاً کمتر به فعالیتهای بدنی می‌پردازند (اولیور، شوفیلد و کولت[4]، ۲۰۰۷؛ ریلی[5]، ۲۰۰۸؛ تاکر، ۲۰۰۸). تاکر در سال ۲۰۰۸ رفتارهای فعالیت بدنی ۱۰۳۱۶ کودک پیش دبستانی را که مطابق معیار انجمن ملی ورزش و تربیت بدنی ۶۰ دقیقه فعالیت بدنی در روز بود، مورد بررسی قرار داد. بر اساس نتایج مطالعه او، روشن شد که فقط ۵۴ درصد شرکت کنندگان در این مطالعه فعالیت کافی داشتند. همچنین روشن شد که پسرها نسبت به دخترها به طور قابل ملاحظه ای فعالیت بدنی بیشتری داشتند. بنابراین پژوهشگر پیشنهاد کرد که ملاحظات اثربخشی که بتواند سطح فعالیت بدنی کودکان پیش‌دبستانی به ویژه دختران را توسعه دهد، ضرورت یابد.

با وجود شناخت ارزش و اهمیت فعالیت بدنی در دورهٔ پیش دبستانی و تأکید سند تحول بنیادین بر تعمیم دورهٔ پیش دبستانی با تأکید بر آموزش تربیت بدنی و همچنین پرورش مهارتهای جسمی- حرکتی به منزلهٔ یکی از یازده هدف کلی این دوره در اساسنامه دورهٔ پیش دبستانی ایران (۱۳۸۲)، نتایج رساله پاکاریان (۱۳۷۶) نشان داد که اهداف آکادمیک بیشترین محتوای برنامه درسی دورهٔ پیش دبستانی ایران را تشکیل می‌دهد و روشهای تدریس عمدتاً سخنرانی و غیرفعال است. پیری و ادیب (۱۳۸۸) دریافتند که در مراکز پیش‌دبستانی ایران بیشتر بر رشد شناختی کودک تأکید می‌شود و درصد خیلی کمی به سایر موارد مانند رشد جسمانی، عاطفی و پرورش خلاقیت اهمیت می‌دهند. همچنین یافته‌های پوشنه و همکاران (۱۳۹۱) نشان داد که در مراکز پیش‌دبستانی ایران، بازی به شکل مناسب و صحیح به کار گرفته نمی‌شود و بیشتر برای پر کردن وقت آزاد کودکان و

1. Roelants
2. Wang & Lobstein
3. Stewart
4. Oliver, Schofield & Kolt
5. Reilly

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

به صورت غیر هدفمند است. در ضمن برنامه‌ریزیهای این مراکز بیشتر شامل آموزش مفاهیم به روش مستقیم است تا آموزش غیر مستقیم از طریق بازی .

در این میان، کتاب درسی از مهم‌ترین و در دسترس‌ترین رسانه‌های آموزشی است که نقشی ارزنده در نظام تعلیم و تربیت دارد. بسیاری از پژوهشگران کتاب درسی را یکی از رسانه‌های کارآمد و اثربخش آموزشی به شمار آورده اند که می‌تواند زمینه یادگیری و خودآموزی را برای فراگیران فراهم کند.

کتابهای درسی، کتابهایی هستند که بر اساس برنامه درسی خاص و با اهداف معین مطابق پایه، رشته و شرایط ذهنی و سنی یادگیرندگان تألیف و چاپ شده اند و مراجع ذی‌صلاح وزارت آموزش و پرورش آنها را تصویب کرده اند و در چارچوب زمانی معین، در کلاسهای رسمی مدارس تدریس می‌شوند، سپس از آنها ارزشیابی به عمل می‌آید و یاد گرفتن محتوای آنها منجر به اخذ مدرک تحصیلی می‌شود (رسولی و امیرآتشانی، ۱۳۹۰).

برای دست یافتن به ارزشها یا هر نوع اهداف و رسالتی که آموزش یک کشور برای خود در چارچوب استفاده از رسانه کتاب در نظر دارد، کتاب باید دارای معیارها، اصول و ضوابطی خاص باشد که وجود آنها در فرایند طراحی کتابهای درسی ضروری است. از این نظر توجه به کتابهای درسی و رعایت اصول علمی در تدوین آنها و توجه به نیازهای آموزشی و هماهنگ ساختن آنها با نیازهای فراگیران از حساسیتی بالا برخوردار است، چرا که باید دانش آموزان را به اهدافی برسانند که مد نظر است و شورای عالی آموزش و پرورش آنها را مدون کرده است. این رسانهٔ مهم در بردارندهٔ بخشهای نوشتاری، تصویرها و تمرینهایی است که در راستای تحقق بخشیدن به این هدفها تهیه و سازمان‌دهی می‌شوند. چگونگی تنظیم محتوای کتاب درسی عاملی مهم در تعیین چگونگی یادگیری است. منظور از محتوای آموزشی، هر گونه پیام کتبی، اعم از تصویری و نوشتاری یا ترکیبی از آنهاست که مستقیم یا غیر مستقیم بر افکار، ارزشها و مهارتهای مخاطب اثر می‌گذارد (سرکان اریک و کزر[1]، ۲۰۱۰). گاهی عدم کارایی و نامناسب بودن محتوا و عدم تناسب آن با توانایی درک و فهم دانش آموزان، یادگیری را مشکل می‌کند یا نتیجه ای کمتر از انتظار به بار می‌آورد. بنابراین، در تهیه کتابهای درسی لازم است فعالیتهای آموزشی و تجارب یادگیری به‌گونه ای تنظیم شوند که یکدیگر را تقویت کنند، ضمن آنکه فعالیتهای یادگیری نیز باید با

1. Serkan Erik & Kezer

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

تواناییهای دانش آموزان منطبق باشند، تا بتوانند الگوی رفتاری مورد نظر را در یادگیرنده به وجود بیاورند.

یکی از مؤلفه های مهم در طراحی کتابهای درسی به ویژه کتابهای درسی دورهٔ پیش‌دبستانی که پیرامون آن نظریه‌ها و پژوهشهای بسیار وجود دارد و اعتقاد بر این است که تأثیری بسزا در نحوه آموزش و میزان یادگیری دارد، تصاویر، شکلها و طرحهایی هستند که در متن کتاب و در کنار متن گنجانده شده اند (فتحی‌واجارگاه و آقازاده، ۱۳۸۶). زبان تصویر برای نشر دانش، مؤثرتر از هر ابزار ارتباطی دیگر است. زبان تصویر به انسان امکان می‌دهد که تجربه کند و تجربیات اش را در شکلی قابل مشاهده مستند سازد. ارتباط تصویری، ارتباطی جهانی است، چرا که محدودیتهای تحمیل شده زبان، لغتنامه و دستور زبان را ندارد و یک بیسواد هم می‌تواند مثل شخص تحصیل کرده ای آن را بفهمد (احمدی، ۱۳۸۹). به کارگیری تصویر به منزلهٔ بخش ضروری و مهم کتابهای درسی باید مورد توجه باشد، به صورتی که میزان تصاویر موجود در کتابهای درسی دورهٔ پیش‌دبستانی نزدیک به صد درصد از فضای کتاب را در بر گیرد. بنابراین تصاویر در ارتباط دادن محتوا با رخدادها و واقعیتهای زندگی یادگیرندگان، اهمیت حیاتی دارند (فتحی‌واجارگاه و آقازاده، ۱۳۸۶).

یکی از راههایی که می‌تواند این اطمینان را در ما به وجود بیاورد که کتاب منطبق بر اهداف برنامه درسی است و همچنین اصول و معیارهای درست آموزشی در آن به کار گرفته شده، استفاده از روش تحلیل محتواست. نقش محتوا در کتابهای درسی دورهٔ پیش‌دبستانی با توجه به انعطاف‌پذیری ذهن و شخصیت کودکان نیازمند توجه بیشتر است، چرا که هر آنچه در کودکی فرا گرفته می‌شود در بزرگسالی به ثمر می‌نشیند. توجه به این امر می‌تواند به روشن شدن نقاط قوت و ضعف احتمالی کتابهای درسی این دوره کمک کند تا مدیران و برنامه‌ریزان و مؤلفان کتابهای درسی این دوره برای اصلاح و تغییر احتمالی محتوا، متناسب با اهداف تعیین شده در اساسنامه، اقدام لازم را به عمل بیاورند.

با توجه به نقش و اهمیت فعالیت بدنی در رشد شناختی، عاطفی و روانی- حرکتی کودکان و تأکید اساسنامه دورهٔ پیش‌دبستانی و اصول و چارچوب برنامه و فعالیتهای آموزشی و پرورشی این دوره از سوی شورای عالی آموزش و پرورش روی پرورش مهارتهای جسمی- حرکتی، انتظار می‌رود که محتوای کتابهای درسی این دوره نیز بر همان اساس تهیه شوند، زیرا در محتوای برنامه درسی دورهٔ پیش‌دبستانی بسیاری از کشورها نیز از جمله استرالیا، کانادا و امریکا بر اهمیت فعالیت بدنی و سبک زندگی فعال تاکید شده است. کودکان پیش‌دبستانی نیاز دارند تا برای شرکت

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

در سرگرمیهای روزانه، فعالیتهای بدنی متناسب و داشتن سبک زندگی سالم و ایمن تشویق و با مفاهیم آن آشنا شوند. آنها همچنین به فرصتهایی برای کشف و بحث دربارهٔ اثرات فعالیت بدنی و تغذیه سالم نیاز دارند (راهنمای برنامه درسی تربیت بدنی نیوفاندلند و لابرادور، ۲۰۱۰).

همچنین پیشنهاد شده است که کلاس پیش‌دبستانی با یک فعالیت جابه‌جایی شروع شود، سپس با یک فعالیت دستکاری و یک فعالیت غیر جابه جایی ادامه یابد و با چند فعالیت ریتمیک به پایان برسد. از این رو در برنامه درسی دورهٔ پیش‌دبستانی روی هر دو کنترل حرکتی عمده و ظریف تاکید شده است (برنامه درسی اونتاریو، ۲۰۱۵). با وجود نقش حساسی که فعالیت بدنی در این زمینه دارد، جایگاه آن در برنامه‌ها و محتوای کتابهای درسی در این دوره معلوم نیست و مستندات پژوهشی در این زمینه کمتر به چشم می خورد. رضوی و یاسمی در سال ۱۳۷۴ میزان توجه به ورزش را در سه کتاب درسی فارسی، علوم و ریاضی اول ابتدایی بر اساس متغیرهای واژهٔ ورزش، واژهٔ تربیت بدنی، واژهٔ بازی، تصاویر ورزشی، تصاویر بازیهای حرکتی، مفهوم بازیهای حرکتی و مفهوم تربیت بدنی به‌صورت نگرش مثبت، خنثی و منفی مورد تحلیل قرار داده اند و نتیجه گرفته اند که از مجموع ۳۸۱ صفحه کتابهای مورد تحلیل، فقط ۱۲۸ مورد نگرش نسبت به تربیت بدنی و ورزش وجود دارد که ۹۵ درصد آن دارای نگرش خنثی و فقط ۵ درصد آن دارای نگرش مثبت نسبت به تربیت بدنی و ورزش است. آنها در پایان پیشنهاد کرده اند که در کتابهای درسی اول ابتدایی، مطالب ورزشی و تصاویر بازیهای حرکتی و ورزشی بیشتر گنجانده شود تا نگرش مثبت نسبت به ورزش ایجاد شود.

ایزدی، عابدینی بلترک و منصوری (۱۳۹۰) نیز با روش تحلیل محتوای آنتروپی شانون، محتوای کلیه کتابهای درسی دورهٔ ابتدایی سال تحصیلی ۸۸-۱۳۸۷ (۳۶ جلد کتاب) را مورد تحلیل قرار دادند. آنها نتیجه گرفتند که با توجه به عدم توجه کافی در کتابهای درسی به برخی از فعالیتهای بدنی، لازم است در این کتابها بر آموزشهای فعالیتهای بدنی و تربیت بدنی و نقش آنها در سلامتی تأکید شود.

رضوی و نظرعلی در سال ۱۳۸۵ محتوای کتاب تربیت بدنی ۱ کلاس اول دبستان را که به طور آزمایشی در سال ۱۳۷۹ به چاپ رسیده بود، بر اساس حیطه‌های تربیتی بلوم و بعد زیبایی‌شناسی مورد تحلیل قرار داده اند. نتایج تحقیق آنها نشان داده که در کتاب مذکور به حیطه‌های حرکتی (جابه‌جایی، تعادل، چرخشی) و همچنین به بعد زیبایی‌شناسی کودکانه به طور خاص پرداخته نشده و حیطهٔ شناختی ۵۶ درصد توجه را به خود اختصاص داده است. به تصاویر پسران بیشتر از

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

تصاویر دختران توجه شده و بازیهای سنتی به هیچ وجه مد نظر قرار نگرفته است. توپ فوتبال بیشترین توجه را در میان توپها و وسایل ورزشی و بارفیکس کمترین توجه را به خود اختصاص داده است. با این حال مطالعه ای یافت نشد که نشان دهد محتوای تربیت بدنی در کتابهای درسی دورهٔ پیش‌دبستانی مورد تحلیل قرار گرفته است. از این رو، پژوهش حاضر محتوای کتابهای دورهٔ پیش‌دبستانی را از لحاظ میزان توجه به فعالیتهای بدنی مورد تحلیل قرار داده است.

روش‌شناسی

در این پژوهش از روش تحقیق تحلیل محتوا از نوع توصیفی و به صورت کمّی استفاده شده است. جامعه آماری این مطالعه شامل سه جلد کتاب درسی ویژهٔ نوآموزان پیش دبستانی با عناوین: کودک، شکلها، رنگها و محیط زندگی (جلد اول)، کودک و آشنایی با طبیعت (جلد دوم)، کودک و آشنایی با مهارتهای زندگی و مناسبتها (جلد سوم) است. این کتابها در سال ۱۳۹۳ از سوی انتشارات مدرسه با نظارت معاونت آموزش ابتدایی اداره کل آموزش و پرورش شهر تهران منتشر شده است. با توجه به محدود بودن جامعه آماری، نمونه‌گیری اتخاذ نشد و نمونه آماری با جامعه آماری برابر بود. در این مطالعه با استفاده از مبانی نظری تربیت بدنی، پیشینه پژوهش و مطالعه برنامه درسی تربیت بدنی دورهٔ پیش‌دبستانی بعضی از کشورهای توسعه‌یافته از جمله کانادا، امریکا و استرالیا ۹ مقوله (مؤلفه) انتخاب شد، که پس از تأیید روایی آنها از سوی چند تن از اساتید تربیت بدنی برای تحلیل محتوا طبقه بندی شدند. این مؤلفه‌ها عبارت بودند از:

۱) واژهٔ فعالیت بدنی، ۲) اهمیت فعالیت بدنی، ۳) تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی، ۴) مفاهیم بازی منصفانه، ۵) مفاهیم سبک زندگی سالم و فعال (تغذیه، ایمنی، فعالیت بدنی)، ۶)کنترل حرکتی عمده: توسعه تواناییهای جسمی- حرکتی، فعالیتهای جابه‌جایی (راه رفتن، دویدن، پریدن، لی‌لی کردن)، فعالیتهای دستکاری (دریافت کردن، پرتاب کردن، ضربه زدن با پا و دست)، فعالیتهای غیر جابه‌جایی (حرکات تعادلی، کششی، چرخشی)، ۷) کنترل حرکتی ظریف: تقویت و هماهنگی تواناییهای جسمی- حرکتی (بریدن، چسباندن، ترسیم کردن، رنگ کردن، بستن دکمه و بند کفش)، ۸) بازیهای بومی- محلی، ۹) حرکات ریتمیک.

سؤال اصلی پژوهش این است که هر یک از مؤلفه‌های ۹ گانه فوق در محتوای جامعه آماری مورد مطالعه از چه درجه اهمیتی (میزان فراوانی) برخوردارند؟ واحد ثبت نیز صفحات کتاب (شامل کلمه، جمله، تصویر) بود که با روش فراوانی و درصد شمارش شده است. به این صورت که به هر یک از ۹ مؤلفه یک کد داده شد. سپس صفحات کتاب براساس کلمه، جمله و تصویر

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

مربوط به هر مؤلفه کدگذاری شد و در مرحلهٔ بعد کدها شمارش شدند و در نهایت فراوانی و درصد هر مؤلفه محاسبه و مورد تحلیل و نتیجه‌گیری قرار گرفت. ابزار گردآوری اطلاعات، نمون‌برگ (چک لیست) تحلیل محتوا بود که برای محاسبه پایایی آن از آزمون ویلیام اسکات استفاده شد. همزمان نمون‌برگ تحلیل محتوا در اختیار پژوهشگری دیگر قرار گرفت تا به‌صورت موازی با پژوهشگر، کتب مذکور را مورد کدگذاری قرار دهد. نتیجه این فرایند ضریب توافق ۸۸٪ بوده است.

یافته‌ها

جدول۱: توزیع فراوانی توجه به مؤلفه‌های پژوهش در صفحات کتابهای دوره پیش دبستانی مورد مطالعه

ردیف	کتاب مؤلفه ها	عناوین	جلد اول کودک، شکها، رنگها و محیط زندگی (۴۷صفحه)	جلد دوم کودک و آشنایی با طبیعت (۵۴ صفحه)	جلد سوم کودک و آشنایی با مهارتهای زندگی و مناسبتها (۵۱ صفحه)	جمع (۱۵۲ صفحه)
۱	واژهٔ فعالیت بدنی	فراوانی	۰	۰	۰	۰
		درصد	۰	۰	۰	۰
۲	اهمیت فعالیت بدنی	فراوانی	۰	۰	۰	۰
		درصد	۰	۰	۰	۰
۳	تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی	فراوانی	۲	۰	۳	۵
		درصد	٪۴/۲۵	۰	٪۵/۸۸	٪۳/۲۸
۴	مفاهیم بازی منصفانه	فراوانی	۰	۰	۲	۲
		درصد	۰	۰	٪۳/۹۲	٪۱/۳۱
۵	مفاهیم سبک زندگی سالم و فعال (تغذیه، ایمنی، فعالیت بدنی)	فراوانی	۱	۰	۰	۱
		درصد	٪۲/۱۲	۰	۰	٪۰/۶۵
۶	کنترل حرکتی عمده: توسعه تواناییهای جسمی- حرکتی فعالیتهای جابه‌جایی: (راه رفتن، دویدن،	فراوانی	۰	۰	۲	۲

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

	پریدن، لی لی کردن) فعالیتهای دستکاری: (دریافت کردن، پرتاب کردن، ضربه زدن با دست و پا) فعالیتهای غیر جابه‌جایی: (حرکات تعادلی، کششی، چرخشی)	درصد	۰	۰	٪۳/۹۲	٪۱/۳۱
۷	کنترل حرکتی ظریف: تقویت و هماهنگی تواناییهای جسمی- حرکتی (بریدن، چسباندن، ترسیم کردن، رنگ کردن، بستن دکمه و بند کفش)	فراوانی	۶	۲۲	۲۰	۴۸
		درصد	٪۱۲/۷۶	٪۴۰/۷۴	٪۳۹/۲۱	۳۱/۵۷ ٪
۸	بازیهای بومی - محلی	فراوانی	۰	۱	۰	۱
		درصد	۰	٪۱/۸۵	۰	٪۰/۶۵
۹	حرکات ریتمیک	فراوانی	۰	۰	۰	۰
		درصد	۰	۰	۰	۰

نتایج تحلیل محتوای کتابهای دورهٔ پیش‌دبستانی در جدول ۱ نشان می‌دهد که از مجموع ۴۷ صفحه کتاب جلد اول (کودک، شکلها، رنگها و محیط زندگی) هیچ فراوانی (صفر درصد) به مؤلفه‌های واژهٔ فعالیت بدنی، اهمیت فعالیت بدنی، مفاهیم بازی منصفانه، کنترل حرکتی عمده (فعالیتهای جابه‌جایی، غیرجابه‌جایی و فعالیتهای دستکاری) و بازیهای بومی- محلی و حرکات ریتمیک اختصاص نیافته است. به مؤلفهٔ تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی دو مورد فراوانی (۴/۲۵ درصد) و به مؤلفهٔ مفاهیم سبک زندگی سالم ۱ مورد فراوانی (۲/۱۲ درصد)، آن هم فقط زیرمؤلفهٔ تغذیه، اختصاص یافته، اما به مؤلفهٔ کنترل حرکتی ظریف (بریدن، چسباندن، ترسیم کردن، رنگ کردن،...) با ۶ مورد فراوانی (۱۲/۷۶ درصد) بیشترین میزان توجه اختصاص یافته است.

از مجموع ۵۴ صفحه کتاب جلد دوم (کودک و آشنایی با طبیعت)، هیچ فراوانی (صفر درصد) به مؤلفه‌های واژهٔ فعالیت بدنی، اهمیت فعالیت بدنی، تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی،

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

مفاهیم بازی منصفانه، کنترل حرکتی عمده (فعالیتهای جابه‌جایی، غیرجابه‌جایی و فعالیتهای دستکاری) و مؤلفهٔ حرکات ریتمیک اختصاص نیافته است. به مؤلفهٔ بازیهای بومی- محلی ۱ مورد فراوانی (۱/۸۵ درصد) اختصاص یافته، اما به مؤلفهٔ کنترل حرکتی ظریف (بریدن، چسباندن، ترسیم کردن، رنگ کردن،...) با ۲۲ مورد فراوانی (۴۰/۷۴ درصد) بیشترین میزان توجه اختصاص یافته است.

همچنین از مجموع ۵۱ صفحه کتاب جلد سوم (کودک و آشنایی با مهارتهای زندگی و مناسبتها)، هیچ فراوانی (صفر درصد) به مؤلفه‌های واژهٔ فعالیت بدنی، اهمیت فعالیت بدنی، مفاهیم سبک زندگی فعال، بازیهای بومی و محلی و مؤلفهٔ حرکات ریتمیک اختصاص نیافته است. به مؤلفهٔ تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی ۳ مورد فراوانی (۵/۸۸ درصد)، به مؤلفهٔ مفاهیم بازی منصفانه ۲ مورد فراوانی (۳/۹۲ درصد) و به مؤلفهٔ کنترل حرکتی عمده ۲ مورد فراوانی (۳/۹۲ درصد) اختصاص یافته، اما به مؤلفهٔ کنترل حرکتی ظریف (بریدن، چسباندن، ترسیم کردن، رنگ کردن،...) با ۲۰ مورد فراوانی (۳۹/۲۱ درصد) بیشترین میزان توجه اختصاص یافته است.

همچنین جدول ۱ نشان می‌دهد که از مجموع تحلیل سه جلد کتاب دورهٔ پیش دبستانی (۱۵۲ صفحه)، هیچ فراوانی (صفر درصد) به مؤلفهٔ واژه فعالیت بدنی، مؤلفهٔ اهمیت فعالیت بدنی و مؤلفهٔ حرکات ریتمیک اختصاص نیافته است. به مؤلفهٔ تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی ۵ مورد فراوانی (۳/۲۸ درصد)، به مؤلفهٔ مفاهیم بازی منصفانه ۲ مورد فراوانی (۱/۳۱ درصد)، به مؤلفهٔ مفاهیم سبک زندگی فعال ۱ مورد فراوانی (۰/۶۵ درصد)، به مؤلفهٔ کنترل حرکتی عمده (فعالیتهای جابه‌جایی، فعالیتهای دستکاری و فعالیتهای غیر جابه‌جایی) ۲ مورد فراوانی (۱/۳۱ درصد) و به مؤلفهٔ بازیهای بومی- محلی ۱ مورد فراوانی (۰/۶۵ درصد) اختصاص داشته، اما به مؤلفهٔ کنترل حرکتی ظریف (بریدن، چسباندن، ترسیم کردن، رنگ کردن،..) با ۴۸ مورد فراوانی (۳۱/۵۷ درصد) بیشترین توجه اختصاص یافته است.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نقش و اهمیت فعالیت بدنی در رشد شناختی، عاطفی، اجتماعی و روانی‌حرکتی و سلامتی کودکان پیش‌دبستانی و نیاز مبرم کودکان این دوره به انجام دادن فعالیتهای بدنی و حرکتی و همچنین تأکید و اهمیت تربیت بدنی و فعالیت بدنی در دورهٔ پیش‌دبستانی در سند تحول بنیادین و اساسنامه این دوره، در این مقاله تلاش شده است تا محتوای کتابهای دورهٔ پیش‌دبستانی از لحاظ میزان توجه به فعالیت بدنی مورد تحلیل قرار گیرد. کتاب درسی مهم‌ترین و در دسترس‌ترین رسانه

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

آموزشی است که نقشی ارزنده در نظام تعلیم و تربیت دارد. چگونگی تنظیم محتوای کتاب درسی عاملی مهم در تعیین چگونگی یادگیری و الگوهای رفتاری در یادگیرنده است. نقش محتوا در کتابهای درسی دورهٔ پیش‌دبستانی با توجه به انعطاف‌پذیری ذهن و شخصیت کودکان نیازمند توجه بیشتری است، چرا که هر آنچه در کودکی فراگرفته شود در بزرگسالی به ثمر خواهد نشست.

به همین دلیل در این مطالعه پژوهشگر محتوای ۳ جلد کتاب ویژهٔ نوآموزان پیش‌دبستانی را با عناوین: کودک، شکلها، رنگها و محیط زندگی (جلد اول)، کودک و آشنایی با طبیعت (جلد دوم)، کودک و آشنایی با مهارتهای زندگی و مناسبتها (جلد سوم)، مورد تحلیل قرار داده است. نتایج این مطالعه نشان داد که از مجموع ۱۵۲ صفحه مورد تحلیل، به برخی مؤلفه‌ها هیچ توجهی نشده است. برای مثال در هیچ صفحه ای (با فراوانی صفر درصد) به مؤلفه‌های واژهٔ فعالیت بدنی و اهمیت فعالیت بدنی و مؤلفهٔ حرکات ریتمیک اشاره نشده است. صاحب‌نظران عقیده دارند که فعالیت بدنی یکی از نیازهای ضروری کودکان پیش دبستانی است که نه تنها برای پیشگیری از اضافه وزن و دوری از بیماریهای مزمن، بلکه برای ارتقا و به حد مطلوب رساندن زمینه‌های اجتماعی، روانی و بدنی بسیار مهم و ضروری است. لذا ترویج و تقویت بیشتر برای انجام دادن فعالیتهای بدنی در کودکان بیش از پیش توصیه می‌شود (وارد، ۲۰۱۰؛ تاکر، ۲۰۰۸؛ کلیف و همکاران، ۲۰۰۹). در این زمینه برنامه‌ها و کتابهای درسی به عنوان یکی از عناصر مؤثر در تعلیم و تربیت کودکان، می‌توانند نقش و اهمیت این مفاهیم را برای کودکان روشن سازند، اما نتایج پژوهش حاضر نشان داد که کتابهای درسی این دوره نتوانسته اند نقش و اهمیت اساسی فعالیتهای بدنی را برای کودکان آشکار سازند و در این مسیر نقشی مثبت داشته باشند و به نوعی مغایر با اهداف سند تحول بنیادین و اساسنامه دوره پیش‌دبستانی عمل شده است. چیزی که رضوی و یاسمی (۱۳۷۴) و ایزدی و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه خود روی آن تأکید داشتند. به نظر می‌رسد نبود یک کارشناس حوزه تربیت بدنی در جمع مولفان کتابهای مورد مطالعه دلیل این امر باشد.

یکی دیگر از مؤلفه‌های مهم مورد مطالعه در این پژوهش تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی بود که نتایج نشان داد از مجموع ۱۵۲ صفحه فقط ۵ صفحه (۳/۲۸ درصد) به تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی اختصاص داشته است. صاحب نظران معتقدند که تصاویر، شکلها و طرحهایی که در متن کتاب و در کنار متن گنجانده می‌شوند تأثیر بسیار در نحوه آموزش و میزان یادگیری دارند و زبان تصویر برای نشر دانش، مؤثرتر از هر ابزار ارتباطی دیگر است. بنابراین تصاویر در ارتباط دادن محتوا با رخدادها و واقعیتهای زندگی یادگیرندگان، اهمیت حیاتی دارند

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]
[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

(فتحی‌واجارگاه و آقازاده، ۱۳۸۶). با توجه به اینکه نزدیک به صد درصد محتوای کتابهای دورهٔ پیش‌دبستانی را تصاویر تشکیل می‌دهد، نتایج این مطالعه نشان داد که از تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی در محتوای کتابهای مورد تحلیل بسیار کم استفاده شده است. رضوی و یاسمی (۱۳۷۴) نیز در مطالعه خود پیشنهاد کرده اند که از تصاویر بازیهای حرکتی و ورزشی در محتوای کتابهای درسی اول دبستان بیشتر استفاده شود. همچنین نتایج مطالعه حاضر نشان داد که میزان توجه به مؤلفه‌های مفاهیم بازی منصفانه (۱/۳۱ درصد)، مفاهیم سبک زندگی فعال و سالم (۰/۶۵ درصد) و بازیهای بومی- محلی (۰/۶۵ درصد) بسیار پایین بوده است. ایزدی و همکاران (۱۳۹۰) نیز در مطالعه خود توجه به بازیهای بومی- محلی را در محتوای کتابهای دوره ابتدایی بسیار پایین گزارش کرده اند.

یکی از مفاهیمی که گنجاندن آن در کتابهای درسی دورهٔ پیش‌دبستانی ضرورت دارد مفهوم بازی منصفانه، رعایت قوانین و مقررات، توجه و احترام و کمک به کودکان دیگر است. همچنین اخیراً روی مفهوم سبک زندگی فعال و سالم در محتوای درسی دورهٔ پیش‌دبستانی تأکید بسیار شده است. این مفهوم شامل مفاهیمی چون تغذیه، ایمنی و گنجاندن فعالیت بدنی روزانه در زندگی روزمره است و در محتوای برنامه درسی دورهٔ پیش دبستانی اکثر کشورهای پیشرفته مورد تأکید قرار گرفته است، در حالی که نتایج این مطالعه نشان داد که به این مؤلفه کمتر توجه شده است. از مؤلفه‌های مهم دیگر این مطالعه مؤلفه کنترل حرکتی عمده است که شامل فعالیتهای جابه‌جایی (راه رفتن، دویدن، پریدن، لی‌لی کردن)، فعالیتهای دستکاری (دریافت کردن، پرتاب کردن، ضربه زدن با پا و دست) و فعالیتهای غیر جابه‌جایی (حرکات تعادلی، کششی، چرخشی) بود و از میزان توجه بسیار پایینی (۱/۳۱ درصد) برخوردار بود. در حالی که کنترل حرکتی عمده (فعالیتهای جابه‌جایی، فعالیتهای دستکاری، و فعالیتهای غیر جابه‌جایی) اکثر عضلات بزرگ کودک را درگیر می‌کند و به‌عنوان مهارتهای بنیادی برنامه‌های درسی دورهٔ پیش‌دبستانی مطرح است و نقش اساسی در موفقیت کودکان در فعالیتهای ورزشی دوره‌های بالاتر ایفا می کند؛ حتی در اساسنامه دورهٔ پیش‌دبستانی و همچنین چارچوب برنامه ها و فعالیتهای آموزشی و پرورشی دورهٔ پیش‌دبستانی مصوب شورای عالی آموزش و پرورش به‌عنوان اولین هدف برنامه درسی این دوره تعیین شده است. به نظر می رسد نبود یک کارشناس حوزه تربیت بدنی در جمع مولفان کتابهای مورد مطالعه دلیل کم‌توجهی به این مؤلفه‌هاست.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

مؤلفه ای که در این پژوهش بیشترین توجه (۳۱/۵۷ درصد) را به خود اختصاص داده است، مؤلفهٔ کنترل حرکتی ظریف (شامل فعالیتهای بریدن، چسباندن، ترسیم کردن، رنگ کردن، بستن دکمه و بند کفش و ...) است. این فعالیتها، گروه عضلات کوچک‌تر را درگیر می کنند و توجه بیشتر به این فعالیتها تحت تاثیر پیروی از فعالیتها و روشهای سنتی تدریس در مراکز پیش‌دبستانی است. صاحب‌نظران معتقدند که در برنامه درسی دورهٔ پیش دبستانی می‌بایست به هر دو گروه عضلات کوچک و بزرگ در هر دو فضای سرپوشیده و فضای باز توجه شود، چیزی که در این مطالعه مشاهده نشده است.

با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاد می‌شود که در محتوای کتابهای دورهٔ پیش‌دبستانی از واژهٔ فعالیت بدنی بیشتر استفاده و بر اهمیت آن بیشتر تأکید شود، از تصاویر فعالیتهای بدنی و بازیهای حرکتی در متن کتاب، به ویژه روی جلد کتاب بیشتر استفاده شود. روی مفاهیم بازی منصفانه و سبک زندگی فعال و سالم، بازیهای بومی- محلی و حرکات ریتمیک بیشتر تأکید شود و بالاخره اینکه روی مهارتهای حرکتی بنیادی (کنترل حرکتی عمده) هم در فضای سرپوشیده و هم در فضای باز بیشتر کار شود. در مجموع اینکه فعالیت بدنی به‌عنوان فعالیتی کارآمد در کتابهای درسی این دوره معرفی شود.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

منابع

احمدی، بابک. (۱۳۸۹). *از نشانه‌های تصویری تا متن: به سوی نشانه‌شناسی ارتباط دیداری*. تهران: نشر مرکز.

استوارت، گوردون. (۱۹۹۵). *ورزش و زندگی فعال*، ترجمه مرتضی ملیجی (۱۳۸۴). تهران: انتشارات لک‌لک.

ایزدی، صمد؛ عابدینی‌بلترک، میمنت و منصوری، سیروس. (۱۳۹۰). تحلیل محتوای تربیت بدنی در کتاب‌های درسی دوره ابتدایی. *پژوهش‌نامه مدیریت ورزشی و رفتار حرکتی، ۷* (۱۳)، ۲۷-۴۰.

بیرشک، بهروز و مرادی، شهرام. (۱۳۸۲). *بررسی رابطه آموزش پیش دبستانی با سازگاری اجتماعی دانش آموزان کلاس اول ابتدایی تهران در سال تحصیلی۸۲-۸۱* . طرح پژوهشی دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.

پاکاریان، سارا. (۱۳۷۶). *تحلیل برنامه دوره آمادگی و تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی و رشد اجتماعی دانش آموزان دوره ابتدایی شهر اصفهان*. رساله دکتری، دانشگاه تربیت معلم.

پوشنه، کامبیز؛ خسروی، علی‌اکبر و پورعلی، پریناز (۱۳۹۱). ارزشیابی میزان کیفیت برنامه‌های مراکز پیش‌دبستانی شهر تهران. *نشریه اندیشه‌های نوین تربیتی، ۸ (۱)، ۲۹-۵۸.*

پیری، رباب و ادیب، یوسف. (۱۳۸۸). الگوی بهینه برنامه‌درسی برای دوره پیش ازدبستان. *نشریه علوم تربیتی*، ۲ (۵)،۵۳-۸۲.

حاجی‌حسین‌نژاد، غلامرضا و بالغی‌زاده، سوسن. (۱۳۸۱). *نظریه هوشهای چندگانه گاردنر و کاربرد آن در آموزش*. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی، دانشگاه خوارزمی.

دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۹۰). *سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، (سند مشهد مقدس)*. تهران: وزارت آموزش و پرورش با همکاری شورای عالی انقلاب فرهنگی.

دشت‌آبادی، مریم؛ بازیاریان، شیرین؛ صدیقی، خدیجه؛ مهربان، سهیلا؛ حسین‌زاده، فاطمه؛ کرمی، فاطمه و موسوی، آزاده (۱۳۹۳). *کودک، شکل‌ها، رنگ‌ها و محیط زندگی، ویژه نوآموزان پیش دبستانی* (جلد اول). تهران: انتشارات مدرسه.

_____. (۱۳۹۳). *کودک و آشنایی با طبیعت، ویژه نوآموزان پیش دبستانی* (جلد دوم). تهران: انتشارات مدرسه.

_____. (۱۳۹۳). *کودک و آشنایی با مهارت‌های زندگی و مناسبت‌ها، ویژه نوآموزان پیش دبستانی* (جلد سوم). تهران: انتشارات مدرسه.

رسولی، مهستی و امیرآتشانی، زهرا. (۱۳۹۰). *تحلیل محتوا با رویکرد کتب درسی*. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.

رضوی، آمنه و یاسمی، محمدتقی. (۱۳۷۴). *بررسی میزان توجه به ورزش در کتاب‌های درسی کلاس اول ابتدایی ایران در سال تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳*. دانشگاه شهید باهنر کرمان و وزارت آموزش و پرورش، طرح تحقیقی به سفارش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.

رضوی، آمنه و نظرعلی، پروانه (۱۳۸۵). تحلیل محتوای کتاب تربیت بدنی (۱) اول دبستان. وزارت آموزش و پرورش ۱۳۷۹. *پژوهش در علوم ورزشی*، ۴ (۱۱)، ۱۵ - ۲۸.

سعادتمند، زهره؛ لیاقتدار، محمدجواد و صادقیان، زهرا (۱۳۹۱). نیازسنجی برنامه درسی دوره پیش دبستانی تحت نظر آموزش و پرورش از دیدگاه مدیران و مربیان شهر اصفهان. *نشریه پژوهش در برنامه ریزی درسی*، ۹ (۸)، ۱۳۲-۱۴۵.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

شورای عالی آموزش و پرورش. (۱۳۸۲). *اساسنامه دوره پیش دبستانی*، مصوب جلسه ۶۹۹، شماره ابلاغ ۱۲۰/۸۵۴۵/۸.

صافی، احمد. (۱۳۷۹). *آموزش و پرورش ابتدایی، راهنمایی و متوسطه*. تهران: انتشارات سمت.

طالب‌زاده نوبریان، محسن. (۱۳۸۵). *برنامه‌ریزی آموزش و پرورش کودکان پیش از دبستان*. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.

غنائی چمن‌آباد، علی و کارشکی، حسین. (۱۳۹۰). تأثیر حرکات موزون ورزشی بر هوش عینی کودکان پیش دبستانی. *نشریه پژوهش‌های روان شناسی بالینی و مشاوره*، ۱(۱)، ۱۶۷-۱۷۸.

فتحی‌واجارگاه، کورش و آقازاده، محرم. (۱۳۸۶). *راهنمای تألیف کتابهای درسی*. تهران: آییژ.

کول، ونیتا. (۱۳۸۷). *برنامه آموزش و پرورش در دوره پیش از دبستان*، ترجمه فرخنده مفیدی. تهران: انتشارات سمت.

مولایی تاجکوه، مسعود. (۱۳۸۲). *شناسایی نقاط قوت و ضعف برنامه‌های پیش‌دبستانی از طریق بررسی تأثیر آموزش و پرورش پیش‌دبستانی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول تا سوم ابتدایی شهرستان ورامین در سال تحصیلی ۸۱-۸۰*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت معلم.

Barton, G. V., Fordyce, K., & Kirby, K. (1999). The importance of the development of motor skills to children. *Teaching Elementary Physical Education, 10*(4), 9-11.

Clark, J., Clements, R., Guddemi, M., Morgan, D. W., Pica, R., Pivarnik, J. M., … Virgilio, S. (2009). *Active start: A statement of physical activity guidelines for children from birth to age 5* (2nd ed.). Sewickley, PA: National Association for Sport and Physical Education.

Cliff, D. P., Okely, A. D., Smith, L. M., & McKeen, K. (2009). Relationships between fundamental movement skills and objectively measured physical activity in preschool children. *Pediatric Exercise Science, 21*(4), 436-49.

Department of Education and Early Childhood Development. (2010). *Physical Education Curriculum Guide: Kindergarten*. Available at: www.ed.gov.nl.ca

Department of Health and Ageing (DOHA) (2009). *Get up and grow: Healthy eating and physical activity for early childhood*. Canberra: Commonwealth of Australia. Retrieved from http://www.health.gov.au/internet/main/publishing.nsf/content/EDFEDB588460BCE3CA25762B00232A13/$file/gug-directorscoord-2.pdf.

Findlay, L. C., Garner, R. E., & Kohen, D. E. (2010). Patterns of children's participation in unorganized physical activity. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 81*(2),133-142.

Flavell, J. H. (1977). *Cognitive development.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Janz, K. F., Kwon, S., Letuchy, E. M., Eiehenberger Gilmore, J. M., Burns, T. L., … Levy, S. M. (2009). Sustained effect of early physical activity on body fat mass in older children. *American Journal of Preventive Medicine, 37*(1), 35-40.

Janz, K., Letuchy, E.M., Eichenberger Gilmore, J.M., Burns, T.L., Torner, J.C., Willing, M.C., & Levy, S.M. (2010). Early physical activity provides sustained bone health benefits later in childhood. *Medicine and Science in Sports and Exercise, 42*(6), 1072-1078.

Jensen, E. (2000). Moving with the brain in mind. *Educational Leadership, 58*(3), 34-37.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

Moore, L., Gao, D., Bradlee, M.L., Cupples, L.A., Sundarajan-Ramamurti, A., Proctor, M.H. … Ellison RC. (2003). Does early physical activity predict body fat change throughout childhood? *Preventive Medicine, 37*(1), 7-10.

Oliver, M., Schofield, G.M., & Kolt, G.S. (2007). Physical activity in preschoolers: Understanding prevalence and measurement issues. *Sports Medicine, 37*(12), 1045-1070.

Perera, H. (2005). Readiness for school entry: A community survey. *Public Health, 119*(4), 283-289.

Reilly, J. J. (2008). Physical activity, sedentary behaviour and energy balance in the preschool child: opportunities for early obesity prevention: Symposium on 'Behavioural nutrition and energy balance in the young'. *Proceedings of the Nutrition Society*, 67(3), 317-323.

Roelants , M., Hauspie, R., & Hoppenbrouwers, K. (2009). References for growth and pubertal development from birth to 21 years in Flanders, Belgium. *Annals of Human Biology, 36*(6), 680-694.

Serkan Erik, R., & Kezer, F. (2010). Content analysis of the principles books in the field of measurement and evaluation published in Turkey and in the world. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 9*, 1400-1406.

The Ministry of Education. (2015). *The Ontario Curriculum. Health and physical education*. http://www.edu.gov.on.ca

Tucker, P. (2008). The physical activity levels of preschool-aged children: A systematic review. *Early childhood Research Quarterly, 23*(4), 547-558.

UNICEF. (2010). *Fact sheet: A summary of the rights under the Convention on the Rights of the Child, Article 31*. Retrieved on February 1 from http://www.unicef.org/crc/files/Rights_overview.pdf

Wang, Y. & Lobstein, T. (2006). Worldwide trends in childhood overweight and obesity. *International Journal of Pediatric Obesity, 1*(1), 11-25.

Ward, D. S. (2010). Physical activity in young children: The role of child care. *Medicine and Science in Sports and Exercise, 42*(3), 499-501.

[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]

[DOR: 20.1001.1.10174133.1399.36.2.2.8]
[Downloaded from qjoe.ir on 2026-09-07]